

Ewa Piwowarska

ORCID: 0000-0003-4332-3232

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Anna Warzocha

ORCID: 0000-0003-2351-8286

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Urszula Ordon

ORCID: 0000-0001-9674-321X

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Uwarunkowania wycieczek do galerii i muzeów sztuki organizowanych przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej

Determinants of Trips to Art Galleries and Museums Organized by Early School Education Teachers

ABSTRACT

Questions about the quality of education for pupils who live in a world dominated by digital media in the post-pandemic era inevitably trigger the urgent need for organized reactivation of aesthetic education. In the most general sense, aesthetic education covers all activities and experiences related not only to the interpretation of cultural texts that stimulate harmonious experiences, but also to nurturing children's active engagement with art.

Given the role of pupils' direct interaction with works of art, alongside their own expressive and creative activities in developing their

KEYWORDS

museums, galleries, trips, early childhood education, COVID-19 pandemic

SŁOWA KLUCZOWE

muzea, galerie, wycieczki, edukacja wczesnoszkolna, pandemia COVID-19

SPI Vol. 27, 2024/4
e-ISSN 2450-5366

DOI: 10.12775/SPI.2024.4.005
Nadesłano: 30.06.2024
Zaakceptowano: 26.10.2024

Case Reports

Raporty z badań

sense of aesthetics, this article underscores the importance of trips to art galleries and museums organized by early school education teachers during non-pandemic periods, as well as the difficulties faced in this area during the pandemic (e.g., sanitary restrictions).

The research sought to identify the factors influencing the planning and organization of trips to museums and art galleries by early school education teachers. The article presents findings on the frequency, necessity, and conditions of pupils' encounters with art in cultural institutions, as organized by early school educators.

ABSTRAKT

Pytania o jakość kształcenia uczniów żyjących w świecie mediów cyfrowych w czasach po pandemii nieuchronnie wyzwalają potrzebę pilnej, zorganizowanej reaktywacji wychowania estetycznego. W najogólniejszym sensie tego rodzaju wychowanie obejmuje wszelkie działania i doświadczenia związane nie tylko z lekturą tekstów kultury, które stymulują i wywołują pełne harmonii przeżycie, ale dodatkowo zakłada aktywne obcowanie dziecka ze sztuką.

Zważywszy na fakt, że szczególnie istotny w rozwoju poczucia estetyki młodszego ucznia, oprócz własnej aktywności ekspresyjnej i twórczej, jest jego osobisty kontakt z dziełami sztuki, autorki artykułu akcentują znaczenie wycieczek do galerii i muzeów sztuki organizowanych przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej w czasie pozapandemicznym oraz utrudnionej edukacji w tym zakresie w okresie pandemii (rygor sanitarny).

Celem postępowania badawczego było ustalenie czynników warunkujących planowanie i organizowanie przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej wycieczek z uczniami do muzeów i galerii sztuki. W tekście zaprezentowano wyniki przeprowadzonych analiz dotyczących częstotliwości, potrzeby i uwarunkowań realizacji spotkań uczniów ze sztuką w instytucjach jej upowszechniania, jakie organizują nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej.

Wstęp

Pytania o jakość kształcenia uczniów żyjących w świecie mediów cyfrowych w czasach po pandemii nieuchronnie wyzwalają potrzebę pilnej, zorganizowanej reaktywacji wychowania estetycznego, które charakteryzuje się dualnym korespondowaniem ze sztuką. Obejmuje

ono w najogólniejszym sensie wszystkie działania i doświadczenia z zakresu plastyki, literatury czy muzyki i może być jednocześnie związane z lekturą tekstów kultury, które stymulują i wywołują pełne harmonii przeżycie (Lowenfeld, Brittain 1977: 187).

Czas przymusowego pozostawania w domu i związanej z tym powszechnej edukacji realizowanej za pośrednictwem technologii cyfrowych, ale i równoległe nowe społeczne nawyki związane z informatycznym przyspieszeniem, zmodyfikowały obieg treści kultury (Hejmej 2022; Nożyński, Okólski 2021; Warzocha 2020; Mirzoeff 2016; Burszta 2015; McLuhan 2004). Tak naprawdę dzisiaj już na pierwszy rzut oka można dostrzec, że usieciowione społeczeństwo, także szkolne, coraz częściej wykorzystuje sieć nie tylko w poszukiwaniu wiedzy ogólnej, ale także w celu dotarcia do konkretnych wizualnych i audiowizualnych przedstawień (Regiewicz, Florczyk 2022). Mowa także o wirtualnej eksploracji obrazów, rzeźb czy innych wytworów plastycznych sklasyfikowanych przez Umberto Eco jako dzieła sztuki (Eco 2019: 6).

Tymczasem taki stan rzeczy może powodować, że kontakt dziecka ze sztuką, polegający na bezpośrednim jej odbiorze w instytucjach do tego stworzonych, np. muzeach i galeriach sztuki, nie jest w pełni realizowany przez szkołę, co jednocześnie może także prowadzić do problemów związanych z rozwijaniem u uczniów poczucia estetyki, do zakłócenia aktywnych procesów spostrzeżeniowych wynikających z interakcji między odbiorcą i dziełem, a w konsekwencji do trwałej nieumiejętności dokonywania sądów estetycznych (Lowenfeld, Brittain 1977).

Nie można w tym wypadku mówić także o realizacji utrwalonej i akcentowanej w myśli humanistycznej i pedagogicznej koncepcji wychowania przez sztukę, charakteryzującej się inspirowaniem „postaw i dyspozycji twórczych, wyzwanych ekspresji i wyobraźni” (Wojnar 1984: 12) oraz wychowania do sztuki, na które składa się „proces kształtowania kultury estetycznej człowieka, wyrabianie dobrego smaku, umiejętności oceny i zrozumienia zjawisk estetycznych” (Wojnar 1984: 15). Warto bowiem zauważyć, że oba procesy są koherentne i ściśle związane z aktem bezpośredniego kontaktu ucznia z artystycznym wytworem, co jest najczęściej możliwe właśnie w muzeach i galeriach sztuki. Jak pisze Jolanta Skutnik:

Jeśli [...] traktować upowszechnianie jako sferę społecznej aktywności, która zmierza do kształtowania szerokiej i dogłębnej kultury estetycznej społeczeństwa, to w pewnych aspektach wiąże się z dziedziną działań edukacyjnych określanych jako wychowanie do sztuki i wychowanie przez sztukę. Szuman wskazuje przy tym, że proces taki nie może zachodzić, jeśli wychowawca nie wejdzie w bezpośredni kontakt z wytworem artystycznym; i nie może też zachodzić bez obecności osób pośredniczących w tym procesie, co z kolei łączy dwa procesy z instytucjami upowszechniania dóbr kultury, również z muzeum (Skutnik 2008: 9).

Choć obecnie za sprawą cyfrowego przyspieszenia, biorąc po uwagę możliwość korzystania z urządzeń teleinformatycznych, poznanie konkretnego dzieła może się wydawać czasem bardziej efektywne (komputer czy ekran telefonu dają np. szansę powiększenia obrazu, najazdu na detal, bezterminowej jego eksploracji oraz hipertekstowego, jednoczesnego, komparatystycznego analizowania i konfrontacji go z innymi dziełami przy równoległym zapoznawaniu się z życiorysem twórcy itp.), to jednak może nie uwzględniać imponderabiliów związanych z osobistym spotkaniem odbiorcy z twórcą i jego pracą. Chodzi między innymi o symptomatyczny klimat galerii i muzeum sztuki, ale także o intymne przeżycie wywołane „kryterium interpretacyjnym” w duchu Peirce’a, które mówi, „że znaczenie znaku wyjaśnia zawsze jakiś inny znak, który w jakiś sposób go interpretuje” (Eco 2019: 42).

W wypadku młodszego ucznia odczytanie, o którym tutaj mowa, wynika z jednej strony z jego osobistego doświadczenia i indywidualnych możliwości odbiorczych, a z drugiej jest możliwe dzięki narracji wystawy, która w symptomatyczny sposób opowiada ekspozycją całościową historię. Dzieło sztuki podpowiada i wyjaśnia kolejne, pozwala bardziej je dostrzec i zrozumieć, by w efekcie końcowym uczyć stawiania estetycznych sądów w oparciu o wyznaczone artystycznym kryteria.

Warto przy tym zauważyć, że dziecięcy kontakt ze sztuką można przyrównać do omawianego przez Joannę Papuzińską kontaktu czytelniczego (Papuzińska 1988), który charakteryzuje się przede wszystkim koniecznością zaistnienia pośrednika w lekturze. W kontekście galerii i muzeów sztuki jest nim niewątpliwie oprowadzający i objaśniający meandry wystawy jej przewodnik. Patrząc natomiast przez pryzmat edukacji, pośrednik to także nauczyciel – świadomy organizator (Uhrinová, Vargová 2021: 185–194) szkolnego wychowania estetycznego.

Mówiąc o dziecięcym kontakcie ze sztuką, nie można pominąć jego synkretycznego charakteru, który łączy różnorodne elementy zdarzeń kulturowych, pozwalając tym samym uczniowi na tworzenie spójnego pejzażu wypowiedzi twórcy w kontekście otaczającego świata. Dzieje się tak, gdyż współczesna „edukacja artystyczna ma możliwości, które stawiają ją na pozycji przedmiotu o szerszym kontekście społecznym” (Biarincová 2023: 10).

Przywołana wyżej cecha tworzy także asumpt dla pośrednika do zwracania dziecku uwagi na charakterystyczne cechy konkretnego dzieła, twórcy, miejsc z nim związanych. Takie wyróżnienie jest szczególnie ważne w przypadku całościowo postrzegającego świat dziecka, bowiem pozwala na zaobserwowanie wyjątkowości, uczy abstrahowania i spostrzegania. Krótko mówiąc, jest tu przestrzeń zarówno do akcentowania indywidualności, ale także możliwość odczytywania z dzieckiem całościowego obrazu kulturowego.

Przebieg procedury badawczej

W kontekście powyższych rozważań w procesie wdrażania dzieci do pierwszych bezpośrednich kontaktów z dziełami sztuki ważne zadanie do spełnienia ma nauczyciel jako przewodnik realizujący cele edukacyjne zgodne z wiedzą, zainteresowaniami i potrzebami prowadzonej grupy (Piwowarska, Karbowniczek, Ordon 2023: 419–436). Dobrze zaplanowane i ciekawie poprowadzone spotkania ze sztuką nie tylko wpływają na jej odbiór, ale pomagają zaszczerpić u dzieci zainteresowanie i chęć poszukiwania wytworów o wartościach artystycznych, sprawiających nie tylko przyjemność w ich postrzeganiu, ale wprowadzających w świat wyobraźni, poruszających najczulsze struny duszy i umysłu. Warto podkreślić, że problematyką wychowania odbiorców sztuki oraz współpracy szkoły i muzeum zajmowali się m.in. Stefan Szuman (1962) i Tadeusz Gołaszewski (1967). Obecnie ten przedmiot dociekań jest treścią wielu publikacji naukowych (Szeląg, Skutnik 2010; Pater 2016; Kosno, Spodaryk 2021), w tym również *Raportu o stanie edukacji muzealnej* (Szeląg 2014) uwzględniającego propozycje rozwoju potencjału edukacyjnego tych instytucji w Polsce.

Doceniając znaczenie obecności sztuki w życiu każdego człowieka, a szczególnie w okresie edukacji wczesnoszkolnej, kiedy kształtuje

się jego osobowość, zainteresowania, wrażliwość na piękno, przeprowadzono badania pilotażowe, których przedmiotem stała się aktywność nauczycieli ukierunkowana na zapewnienie uczniom bezpośredniego kontaktu ze sztuką. Celem zaplanowanego postępowania badawczego było ustalenie czynników warunkujących planowanie i organizowanie przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej wycieczek z uczniami do miejsc, jakimi są muzea i galerie sztuki.

Metoda sondażu diagnostycznego, na potrzeby której zastosowano ankietę skierowaną do nauczycieli (kwestionariusz ankiety: 14 współwystępujących pytań zamkniętych i półotwartych), pozwoliła na zebranie danych ilościowych, a ich analiza umożliwiła podjęcie próby odpowiedzenia na istotne dla badania kwestie. Problemem przyjętym w postępowaniu badawczym było pytanie: Jakie czynniki mają istotne znaczenie dla częstotliwości i jakości organizowanych przez nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej wycieczek umożliwiających uczniom spotkania ze sztuką w muzeach i galeriach? W tym kontekście postawiono pytania szczegółowe, które zmierzały do ustalenia, na ile pandemia (rygor sanitarny, luzowanie obostrzeń covidowych), stosunek nauczycieli do zwiedzania przez dzieci młodsze wystaw oraz lokalizacja szkół w odniesieniu do placówek udostępniających dzieła sztuki miały znaczenie dla praktyki edukacyjnej?

Badania przeprowadzono od października 2022 roku do stycznia 2023 roku, a więc w niespełna rok od ponownego rozpoczęcia funkcjonowania bez limitów i ograniczeń instytucji kultury (od 28 lutego 2022 roku), w tym muzeów i galerii sztuki. Pytania ankietowe skierowane do nauczycieli obejmowały zarówno okres przed pandemią, jak i czas, w którym nastąpiło luzowanie obostrzeń covidowych (1 luty 2021 – wprowadzenie rygoru sanitarnego), a także kilka miesięcy, w których one już nie obowiązywały. W badaniu wzięło udział 90 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej, w tym 31 ze szkół, których odległość między szkołą a najbliższym muzeum czy galerią sztuki nie wymaga przejazdu komunikacją miejską czy wynajęcia innych środków lokomocji, oraz 59 uczących w szkołach, które oddalone są w znacznej odległości od miejsc promujących sztukę, a więc niemożliwej do pokonania pieszo przez uczniów klas I–III.

Poddany analizie ilościowej materiał badawczy pozwolił na wstępne ustalenia dotyczące liczby organizowanych dla uczniów w trzyletnim toku nauczania wycieczek do galerii czy muzeów sztuki (tabela 1).

Niespełna połowa nauczycieli, których szkoły położone są w pobliżu tego typu placówek, odpowiedziała, że organizuje jedną wycieczkę rocznie, podczas gdy podobnej odpowiedzi udzielił około co trzeci z grupy badanych z utrudnionym dostępem do wystaw. Natomiast wskazania dotyczące większej liczby zaplanowanych wycieczek w obydwu grupach ankietowanych są porównywalne ilościowo.

Tabela 1. Liczba organizowanych wycieczek do galerii/muzeów sztuki w trzyletnim toku nauczania

Liczba wycieczek w trzyletnim toku nauczania	muzea/galerie					
	blisko szkoły		daleko od szkoły		odpowiedzi razem	
	L = 31	%	L = 59	%	L = 90	%
Brak	0	0,0	5	8,5	5	5,6
Jedna do dwóch	9	29,0	22	37,3	31	34,4
Trzy (tj. jedna rocznie)	16	51,6	18	30,5	34	37,8
Powyżej trzech	6	19,4	14	23,7	20	22,2

Źródło: badania własne.

L = liczba ankietowanych nauczycieli.

Badanie pokazało, że jedynie nieliczni nauczyciele ze szkół oddalonych od muzeów i galerii nie organizują wyjść z dziećmi na wystawy sztuki. Natomiast większość uczestników badania planuje zorganizowanie od dwóch do trzech tego typu wycieczek w trzyletnim toku nauczania wczesnoszkolnego. Nie dziwi fakt, że bliskość instytucji promujących sztukę pozwala na nieco częstsze organizowanie lekcji umożliwiających bezpośredni kontakt uczniów z dziełami sztuki.

Tabela 2. Opinie nauczycieli odnoszące się do częstotliwości organizowanych wycieczek z uczniami do galerii/muzeów sztuki

Częstotliwości wycieczek organizowanych przed pandemią	muzea/galerie					
	blisko szkoły		daleko od szkoły		odpowiedzi razem	
	L = 31	%	L = 59	%	L = 90	%
Powinno być więcej takich wycieczek	18	58,1	31	52,5	49	54,4
Była wystarczająca liczba wycieczek	13	41,9	22	37,3	35	38,9
Nie mam zdania	0	0,0	6	10,2	6	6,7

Źródło: badania własne.

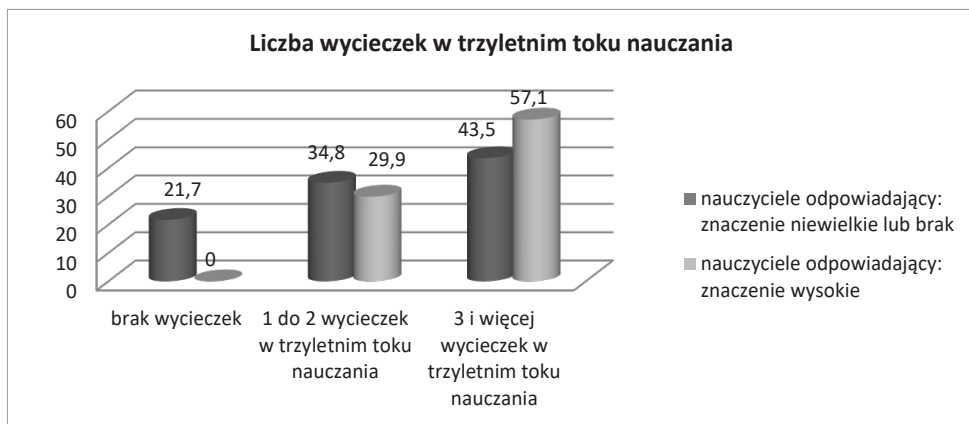
L = liczba ankietowanych nauczycieli.

Analiza zebranych danych odnoszących się do częstotliwości organizowanych przed pandemią wycieczek z uczniami do galerii czy muzeów sztuki (tabela 2) pozwala zauważyć, iż około połowa pedagogów uznała, że powinna zorganizować więcej tego typu wyjść. Mniejsza część ankietowanych, szczególnie tych, których szkoły są bardziej oddalone od miejsc eksponujących dzieła sztuki, uznała że ich liczba była wystarczająca.

Biorąc pod uwagę pozyskane od nauczycieli informacje dotyczące roli, jaką pełnią galerie i muzea sztuki w procesie wzbogacania wiedzy i kształtowania postaw aktywnego odbiorcy sztuki wśród dzieci w wieku wczesnoszkolnym, wyłoniono grupę, w której większość wskazywała na ich istotne znaczenie. Ocena ta była szczególnie wysoka (87%) wśród nauczycieli uczących w szkołach położonych w niewielkiej odległości od placówek wystawienniczych. W tej grupie nikt z badanych nie podkreślił odpowiedzi mówiącej, że te miejsca upowszechniania wytworów o wartości artystycznej nie mają znaczenia.

Również wśród respondentów ze szkół bardziej oddalonych od galerii i muzeów sztuki tylko nieliczni (5%) zakwestionowali ich edukacyjną i kulturotwórczą rolę dla najmłodszych uczniów. W tej grupie badanych jedynie około co czwarty nauczyciel (27%) upatrywał niewielkie znaczenie tego typu lekcji, a większość (68%) podkreślała ich wysoką rangę.

Wykres 1. Organizowane wycieczki do galerii i muzeów sztuki w trzyletnim toku nauczania – wskazania dwóch grup nauczycieli: tych, którzy podkreślili wysokie znaczenie i tych, którzy kwestionowali lub wskazali niewielką rolę pełnią przez galerie i muzea sztuki w procesie wzbogacania wiedzy i kształtowania postaw aktywnego odbiorcy sztuki wśród dzieci w wieku wczesnoszkolnym

Źródło: badania własne.

Podsumowując: znaczna większość spośród wszystkich ankietowanych nauczycieli (74%) doceniła rolę bezpośrednich spotkań uczniów ze sztuką w procesie wzbogacania wiedzy i kształtowania postaw aktywnego odbiorcy sztuki.

Mając na uwadze powyższe opinie nauczycieli (wykres 1), którzy podkreślili duże znaczenie oraz tych, którzy kwestionowali lub wskazywali niewielką rolę pełnioną przez galerie i muzea sztuki w procesie wzbogacania wiedzy i kształtowania postaw aktywnego odbiorcy sztuki wśród dzieci w wieku wczesnoszkolnym, prześledzono liczbę organizowanych przez nich w trzyletnim toku nauczania wycieczek na wystawy. Niestety tylko około co piąty nauczyciel niedoceniający roli tego typu działań nie organizował wyjść z uczniami do galerii czy muzeum. Pozostali respondenci wskazywali na przynajmniej jedną przeprowadzoną w ciągu trzech lat nauki wycieczkę. Spotkania dzieci ze sztuką częściej organizują ci nauczyciele, którzy doceniają jej wartość dla poszerzania wiedzy i rozbudzania wrażliwości młodego człowieka.

Kolejne pytanie dotyczyło wpływu pandemii (rygor sanitarny, luzowanie obostrzeń covidowych) na organizowane przez nauczycieli wycieczek dzieci do galerii lub muzeów (tabela 3). Dla niewielkiej grupy badanych nie miała ona znaczenia, a około co czwarty ankietowany uznał, że w niewielkim stopniu zaburzyło to tego typu wyjścia. Natomiast niespełna połowa badanych z ułatwionym dostępem do wystaw (ze względu na niewielką odległość od szkoły) i zdecydowana większość nauczycieli ze szkół znacznie oddalonych od muzeów i galerii sztuki uznała, że pandemia była wyraźną przeszkodą. Można wyprowadzić stąd wniosek, że dla dużej części nauczycieli wyjścia z dziećmi na wystawy stanowią istotny element realizowanego procesu wychowawczo-dydaktycznego o charakterze zintegrowanym i interdyscyplinarnym.

Tabela 3. Znaczenie pandemii (rygor sanitarny, luzowanie obostrzeń covidowych) dla organizowanych przez nauczycieli wycieczek do galerii/muzeów sztuki

Ocena wpływu	muzea/galerie					
	blisko szkoły		daleko od szkoły		odpowiedzi razem	
	L = 31	%	L = 59	%	L = 90	%
Nie miała znaczenia	3	9,7	2	3,4	5	5,6
W niewielkim stopniu	12	38,7	9	15,3	21	23,3
W znacznym stopniu	16	51,6	48	81,4	64	71,1

Źródło: badania własne.

L = liczba ankietowanych nauczycieli.

Ponadto zapytano nauczycieli o podejmowane przez nich czynności przygotowujące wycieczkę zorientowaną na zwiedzanie przez uczniów wystaw (tabela 4). Respondenci ze szkół znajdujących się w pobliżu instytucji promujących sztukę najczęściej wskazywali na konieczność uprzedniego zapoznania się ze zbiorami oraz przygotowania jednakowych zadań dla całej klasy. Pozostali uczestnicy badania najczęściej wskazywali na potrzebę wyboru kilku prac z wystawy do analizy, wyznaczenia zadań do realizacji przez uczniów oraz pracy w grupach. Warto podkreślić, że dwukrotnie więcej nauczycieli ze szkół znajdujących się w niewielkiej odległości od muzeów i galerii sztuki, w porównaniu do tych uczących w szkołach oddalonych od takich instytucji kultury, wcześniej zapoznawało się z ich zasobami. Z pewnością okoliczności związane z większą dostępnością zbiorów są w tym wypadku zaletą i sprzyjają uprzedniemu zapoznaniu się dziełami sztuki i przygotowaniu dla uczniów zadań.

Reasumując, nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej jako ważny sposób przygotowania do zwiedzania przez uczniów muzeów i galerii sztuki najczęściej wskazywali: poprzedzające wycieczkę z uczniami uprzednie zapoznanie się nauczycieli ze zbiorami oraz przygotowanie jednakowych zadań dla całej klasy. Szkoda, że przygotowując zadania dla wcześniej wyznaczonych grup nauczyciele nie dokonują jakiegś pogłębionej selekcji dzieł sztuki wybranych do analizy.

Tabela 4. Prowadzone przez nauczycieli przygotowania do zwiedzania z dziećmi galerii i muzeów sztuki

Czynności organizacyjne	muzea/galerie					
	blisko szkoły		daleko od szkoły		odpowiedzi razem	
	L = 31	%	L = 59	%	L = 90	%
Uprzednie zapoznanie się przez nauczyciela ze zbiorami	12	38,7	11	18,6	23	25,6
Opracowanie zadań do realizacji przez uczniów	6	19,4	13	22,0	29	32,2
Wybór kilku prac do analizy z uczniami	3	9,7	14	23,7	17	18,9
Samodzielna analiza przez uczniów dzieł sztuki	0	0,0	9	15,3	9	10,0
Przygotowanie indywidualnych zadań dla uczniów	3	9,7	5	8,5	8	8,9
Przygotowanie jednakowych zadań dla całej klasy	9	29,0	9	15,3	18	20,0
Przygotowanie zadań z podziałem na grupy	3	9,7	13	22,0	16	17,8
Inne odpowiedzi nauczycieli: nie zwiedzam muzeów i galerii sztuki	0	0,0	4	6,8	4	4,4

Źródło: badania własne.

L= liczba ankietowanych nauczycieli.

Tabela 5. Oceny w skali od 0 do 5 pkt. (0 – najniżej, 5 – najwyżej) założeń organizowanych przez nauczycieli wycieczek do muzeów/galerii sztuki

Założenia organizowanych wycieczek do muzeów i galerii sztuki	muzea/galerie		
	blisko szkoły	daleko od szkoły	odpowiedzi razem
	L = 31, w skali 0 – 5 pkt.	L = 59, w skali 0 – 5 pkt.	L = 90, w skali 0 – 5 pkt.
Kształtowanie przyszłego odbiorcy sztuki	4,5	3,5	4,0
Kształtowanie zmysłu estetycznego	4,8	3,8	4,3
Poznanawanie znanych artystów	3,8	2,9	3,4
Wzbogacanie wiedzy ogólnej	4,6	3,6	4,1
Poznanawanie różnorodności twórczych działań	4,0	2,8	3,4
Poznanawanie tematyki dzieł sztuki	3,9	2,8	3,4
Umiejętność interpretacji dzieł sztuki	3,6	2,8	3,2

Założenia organizowanych wycieczek do muzeów i galerii sztuki	muzea/galerie		
	blisko szkoły	daleko od szkoły	odpowiedzi razem
	L = 31, w skali 0 – 5 pkt.	L = 59, w skali 0 – 5 pkt.	L = 90, w skali 0 – 5 pkt.
Pogłębianie wiedzy o kulturze	4,5	3,4	4,0
Wiedza o pracy galerii/muzeum	4,2	2,8	3,5
Szacunek do dzieł sztuki	4,8	3,2	4,0

Źródło: badania własne.

L = liczba ankietowanych nauczycieli.

W jednym z poleceń (tabela 5) poproszono nauczycieli o ocenę odnoszącą się do przyjmowanych założeń organizowanych przez nich wycieczek do galerii/muzeów sztuki. Najwyżej punktowanymi założeniami przez nauczycieli uczących w szkołach znajdujących się w pobliżu tego rodzaju instytucji kultury były: szacunek do dzieł sztuki oraz kształtowanie zmysłu estetycznego. Pozostali respondenci wysoko ocenili: kształtowanie zmysłu estetycznego i wzbogacanie wiedzy ogólnej. Porównując średnie wyniki ocen punktowych przyznanych przez dwie grupy uczących, zauważa się wyraźną rozbieżność dotyczącą wysokości stawianych przez nauczycieli ocen w skali od 0 do 5. Nauczyciele, których szkoły znajdują się w znacznej odległości od placówki promującej sztukę, ocenili każde ze wskazanych założeń średnio o jeden punkt niżej niż nauczyciele uczący w szkołach mieszczących się blisko miejsc wystawienniczych. Pozwala to zadać pytanie: na ile bliskość muzeów lub galerii sztuki oddziałuje na opinie nauczycieli odnoszące się do stopnia ważności założeń realizowanych przez nich wycieczek do muzeów i galerii sztuki?

Reasumując, głównymi założeniami motywującymi nauczycieli do organizacji wyjść na wystawy dzieł sztuki były: rozbudzanie zmysłu estetycznego, wzbogacanie wiedzy ogólnej, kształtowanie przyszłego odbiorcy sztuki, pogłębianie wiedzy o kulturze oraz uczenie szacunku do dzieł sztuki.

Tabela 6. Trudności dostrzegane przez nauczycieli, a odnoszące się do organizowanych wycieczek do galerii i muzeów sztuki

Trudności związane z organizowaniem wycieczek do muzeów i galerii sztuki	muzea/galerie					
	blisko szkoły		daleko od szkoły		odpowiedzi razem	
	L = 31	%	L = 59	%	L = 90	%
Przeciążenie obowiązkami	12	38,7	9	15,3	21	23,3
Duża odległość szkoły od tego typu instytucji kultury	0	0,0	52	88,1	52	57,8
Brak ciekawych wystaw dla młodszych dzieci	25	80,6	38	64,4	63	70,0
Zbyt młody wiek dzieci	3	9,7	9	15,3	12	13,3
Nie ma potrzeby organizowania tego typu wycieczek	0	0,0	2	3,4	2	2,2
Obciążenie finansowe	12	38,7	17	28,8	29	32,2
Ograniczone wsparcie ze strony szkoły	6	19,4	6	10,2	12	13,3
Ograniczone wsparcie ze strony rodziców	0	1,9	3	5,1	3	3,3
Brak przeszkód	6	19,4	2	3,4	8	8,9
Inne: wysoki koszt dojazdu	0	0,0	2	3,4	2	2,2

Źródło: badania własne.

L = liczba ankietowanych nauczycieli.

O ile wśród trudności związanych z organizacją wycieczek do muzeów i galerii (tabela 6) nikt z nauczycieli, których szkoły znajdują się w pobliżu miejsc organizujących wystawy, nie zaznaczył odpowiedzi: Duża odległość szkoły od tego typu instytucji kultury, o tyle zdecydowana większość uczących w szkołach oddalonych od takich instytucji uznała ten powód jako istotny. Również większość badanych z pierwszej grupy nie dostrzegła żadnych ograniczeń związanych z organizacją wyjść na wystawy do muzeów czy galerii sztuki, choć pozostali (prawie co trzeci badany) czuli się przeciążeni obowiązkami. Pozostałe trudności nauczyciele wywodzący się z obu grup postrzegają podobnie: brak ciekawych wystaw dla młodszych dzieci oraz obciążenie finansowe.

Analiza zebranych danych pozwala wnioskować, że istotnymi przeszkodami ograniczającymi nauczycieli w organizowaniu wycieczek do muzeów lub galerii sztuki są: duża odległość od szkół tego

typu instytucji kultury oraz zbyt mała liczba wystaw kierowanych również do młodego odbiorcy dzieł sztuki.

Tabela 7. Wskazywane przez nauczycieli postulaty odnoszące się do zwiększenia dostępności dla uczniów zbiorów muzealnych i wystaw w galeriach sztuki

Proponowane postulaty	muzea/galerie					
	blisko szkoły		daleko od szkoły		odpowiedzi razem	
	L = 31	%	L = 59	%	L = 90	%
Bezpłatne dla uczniów grupowe wejścia na wystawy	30	96,8	34	57,6	64	71,1
Dostępność informacji o wystawach kierowanych do młodego odbiorcy sztuki	9	29,0	27	45,8	36	40,0
Cykliczność planowania wystaw dla młodych odbiorców sztuki	16	51,6	21	35,6	37	41,1
Inne: „spacery on-line”, afisze w szkołach	0	0,0	1	1,7	1	1,1

Źródło: badania własne.

L = liczba ankietowanych nauczycieli.

W ankiecie zapytano także nauczycieli (tabela 7) o udogodnienia służące większej dostępności wystaw dzieł sztuki dla dzieci młodszych. Rozwiązanie tego problemu badani widzą głównie w organizowaniu bezpłatnych grupowych wejść dla uczniów do muzeów i galerii sztuki, gdyż nierzadko już sam koszt dojazdów do tych miejsc jest dużym obciążeniem finansowym dla rodziców lub szkoły. Dodatkowymi ułatwieniami byłyby według ankietowanych: cykliczne organizowanie choćby niewielkich wystaw dla młodszych odbiorców sztuki oraz systematyczne rozsyłanie do szkół informacji o tego rodzaju wystawach. Z wywiadów wynika również, że „spacery on-line” po choćby niewielkiej części wystawy ułatwiłyby nauczycielom planowanie i dobór zadań czy zróżnicowanych form pracy z uczniami.

Wnioski z badań

Analiza wyników badań prowadzi do konkretnego i jednocześnie przewidywalnego wniosku, który można zawrzeć w twierdzeniu, że pandemia i związane z nią restrykcje sanitarne oraz luzowanie obostrzeń covidowych w znacznym stopniu uniemożliwiały

planowanie szkolnych spotkań uczniów ze sztuką w muzeach i galeriach sztuki, ale jednocześnie – co jest pewną nowością – spowodowały dostrzeżenie przez badanych pedagogów innego, „hybrydowego” sposobu zwiedzania pozaszkolnych wystaw.

Okazuje się, że większość badanych nauczycieli dostrzega duże znaczenie wycieczek do muzeów i galerii sztuki w procesie wychowania estetycznego młodych uczniów. Choć cel i zasady tego wychowania są im najprawdopodobniej znane, piszą bowiem o ważnej roli tego rodzaju zajęć w procesie rozbudzania zmysłu estetycznego, wzbogacania wiedzy ogólnej, pogłębiania wiedzy o kulturze, uczenia szacunku do dzieł sztuki oraz kształtowania postawy przyszłego odbiorcy sztuki, to jednak liczba takich zajęć (od dwóch do trzech w trzyletnim toku nauczania) wydaje się być dość niska.

Równocześnie można przypuszczać, że nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej nie w pełni doceniają rolę wspólnej z uczniami analizy wybranych wytworów artystycznych. Do takiej konkluzji prowadzą odpowiedzi, które mówią, że w czasie planowania wyjść na wystawy sztuki nauczyciele zbyt rzadko decydują się na powyższą metodę pracy. Tymczasem taka analiza jest bardzo wskazana do kształtowania już u dziecka postawy dojrzałego odbiorcy dzieł sztuki. Nauczyciel w trakcie rozmowy o konkretnym wytworze artystycznym jest bowiem w stanie wskazać dziecku drogę jego własnych poszukiwań piękna.

Nauczyciele biorący udział w badaniu postulowali także działania, które mogłyby skutkować lepszą współpracą instytucji kultury i szkoły. Chodzi tutaj zwłaszcza o dobry przepływ informacji o wystawach, których odbiorcą mogą być młodzi uczniowie. Warto również podkreślić, że uprzednie zapoznanie się przez nauczycieli ze zbiorami dzieł sztuki, czy to w formie bezpośredniego kontaktu, czy też poznania zapośredniczonego przez cyfrowe technologie, może wspomóc efektywność planowanych lekcji muzealnych.

Sztuka rozumiana jako „podręcznik życia” otwiera umysł, wzbogaca osobowość, pobudza do niepokoju, wyostreza ciekawość, zmusza do myślenia i równolegle pozwala stawiać diagnozy o sobie i świecie (Wojnar 1984). Stanowi źródło wiedzy, będąc jednocześnie narzędziem samorozwoju i samopoznania. Dodatkowo uwrażliwia, uszlachetnia, ćwiczy duszę i poszerza horyzonty poznania.

Byłoby dobrze, gdyby nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej – dorośli pośrednicy w dziecięcym kontakcie ze sztuką – organizując szkolny proces rozwoju ucznia, pamiętali, że człowiek „kształtuje się zarówno pod wpływem kontaktu z wytworami (dziełami) sztuki, jak i w wyniku działalności ekspresyjnej i twórczej” (Wojnar 1984: 13), natomiast „sztuka, jej odbiór i jej tworzenie są immanentnymi i swoistymi cechami natury ludzkiej i czynnikami aktywizującymi całość działania mózgu” (Vetulani 2014: 13).

Bibliografia

- Biarincová P. (2023). *Vybrané state z výtvarnej edukácie*, Ružomberok: Katolícka Univerzita v Ružomberku, Vydavateľstvo Verbum.
- Burszta W.J. (2015). *Preteksty*, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra.
- Eco U. (2019). *Na ramionach olbrzymów. Wykłady na festiwalu La Milanesia-na w latach 2001–2015*, przeł. K. Żaboklicki, Warszawa: Noir Sur Blanc.
- Gołaszewski T. (1967). *Dziecko w muzeum. Funkcje muzeum w wychowaniu estetycznym dziecka*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Nasza Księgarnia.
- Hejmej A. (2022). *Skryptoralność. Literatura w dobie społeczeństwa medialnego*, Kraków: Universitas.
- Kosno M., Spodaryk M. (2021). *Dzieci i sztuka*, Kraków: Małopolski Instytut Kultury.
- Lowenfeld V., Brittain W.L. (1997). *Twórczość a rozwój umysłowy dziecka*, przeł. K. Polakowski, Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- McLuhan M. (2004). *Zrozumieć media. Przedłużenia człowieka*, przeł. N. Szczucka, Warszawa: Wydawnictwa Naukowo-Techniczne.
- Mirzoeff N. (2016). *Jak zobaczyć świat*, przeł. Ł. Zaręba, Kraków–Warszawa: Karakter.
- Nożyński M., Okólski S. (2021). *Kultura w czasie pandemii. Rekonesans dotyczący pierwszych miesięcy funkcjonowania technologicznie zapośredniczonej muzyki w warunkach izolacji*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Cultura”, t. 13, nr 4, s. 63–79, <https://doi.org/10.24917/20837275.13.4.5>
- Papuzińska J. (1988). *Inicjacje literackie. Problemy pierwszych kontaktów dziecka z książką*, Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Pater R. (2016). *Edukacja muzealna – muzea dla dzieci i młodzieży*, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Piwowarska E., Karbowiczek J., Ordon U. (2023). *Early Childhood Education Teachers' Encounters with Art Presented in Museums and Galleries: Selected Aspects*, „Multidisciplinary Journal of School Education”, t. 12, nr 2 (24), s. 419–436, <https://doi.org/10.35765/mjse.2023.1224.20>

- Regiewicz A., Florczyk T. (2022). *Dialog muzyki z literaturą. Scenariusze lekcji dla liceum i technikum*, Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe.
- Skutnik J. (2008). *Muzeum sztuki współczesnej jako przestrzeń edukacji*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Szeląg M. (2014). *Raport o stanie edukacji muzealnej. Suplement. Część 1 i 2*, Kraków–Warszawa: Universitas, Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie.
- Szeląg M., Skutnik J. (red.) (2010). *Edukacja muzealna. Antologia tłumaczeń*, Poznań: Muzeum Narodowe.
- Szuman S. (1962). *O sztuce i wychowaniu estetycznym*, Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych.
- Uhrinová M., Vargová M. (2021). *Regional Identity in Terms of Professional Training of Future Teachers*, [w:] J. Szada-Borzyszkowa, E. Jakubowska (red.), *Różnorodność w edukacji dorosłych XXI wieku*, Siedlce: Instytut Kultury Regionalnej i Badań Literackich im. Franciszka Karpińskiego. Stowarzyszenie, s. 185–194.
- Vetulani J. (2014). *Mózg: fascynacje, problemy, tajemnice*, Kraków: Homini.
- Warzocha A. (2020). *Wychowanie do lektury 2.0*, Częstochowa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego im. Jana Długosza.
- Wojnar I. (1984). *Sztuka jako „podręcznik życia”*, Warszawa: Nasza Księgarnia.

ADRESY DO KORESPONDENCJI:

Dr hab. Ewa Piwowarska, prof. UJD
 Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
 Wydział Pedagogiki
 e-mail: e.piwowarska@ujd.edu.pl

Dr Anna Warzocha
 Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
 Wydział Pedagogiki
 e-mail: a.warzocha@ujd.edu.pl

Dr hab. Urszula Ordon, prof. UJD
 Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
 Wydział Pedagogiki
 e-mail: u.ordon@ujd.edu.pl